

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г.С.КОСТЮКА**

УГРИН ОЛЬГА ГЕОРГІЇВНА

УДК 159.923.2:316.614.5

**СІМЕЙНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО
ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА**

19.00.01 – загальна психологія, історія психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

КИЇВ - 2014

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
лабораторія психології навчання імені І.О. Синиці

Науковий керівник

дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор

Максименко Сергій Дмитрович, Заслужений діяч науки і техніки України,

Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, директор

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор **Вірна Жанна Петрівна**,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, декан факультету психології

кандидат психологічних наук, доцент **Бойко Ганна Валентинівна**, Запорізький національний
університет, кафедра соціальної філософії та управління, доцент

Захист відбудеться «25» червня 2014 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 26.453.01 в Інституті психології імені Г.С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ,
вул. Паньківська, 2

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН
України за адресою: 01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2

Автореферат розіслано «23» травня 2014 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Т.М.Третяк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасна студентська молодь характеризується залученістю у всі сфери людської діяльності, прагненням досягнути найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей, переорієнтацією на індивідуально та особистісно значущі цінності. Проблеми студентства, як особливої соціально-психологічної і вікової категорії, розглядалися у працях Б.Г.Ананьєва, І.А.Зимної, Н.В. Кузьміної, Л.Б. Шнейдер, В.А. Акуніна та ін.

У теперішній час, у зв'язку із соціально-економічними змінами в країні, демократизацією і гуманізацією суспільства, питання, пов'язані з психологічною готовністю студентів до професійної діяльності за обраною спеціальністю й майбутньою самореалізацією в ній набули особливої актуальності. Готовність представлена на різних рівнях дослідження: від розкриття змісту поняття до визначення особливостей прояву у різних видах діяльності (Б.Г.Ананьєв, Л.А.Кандилович, В.О.Моляко, Ю.П.Поваренков, В.В. Серіков, А.Ц.Пуні, Д.М.Узнадзе та ін.). Дослідження окремих і конкретних характеристик цього феномену сприяли створенню кількох концепцій психологічної готовності М.І.Дьяченко і Л.А.Кандиловича, Н.Д. Левітова, А.Ц. Пуні. Готовність як поєднання рис називається підготовленістю чи довготривалою готовністю, а готовність як функціональний стан («передстартовий стан») (Н.Д.Левітов), стан «оперативного спокою» (О.О.Ухтомський), стан «пильності» (Л.С. Нарсесян) – тимчасовою готовністю. Виокремлюють тимчасову (ситуативну) та довготривалу (стійку) готовність (Л.А.Кандилович, К.М.Дурай–Новікова, Л.С.Нарсесян, М.Д.Левітов). Водночас, як зазначає М.Д. Левітов, ці види готовності можна поділити на звичайну, підвищену і занижену. Звичайна готовність виникає перед початком добре знайомої роботи, при незмінності умов виконання. Стан підвищеної готовності передбачає наявність творчої діяльності з високим ступенем новизни. Занижена готовність формується під впливом високого рівня неконтрольованої емоційності особистості, що проявляється у помилкових діях, відсутності концентрації уваги на завданні. Крім цих видів розрізняють функціональну та особистісну (А.Ц. Пуні, Ф.Ю.Генов); психологічну та практичну (Ю.В. Васильєв, Б.Ф. Райський); загальну та спеціальну (Б.Г. Ананьєв); готовність до розумової та фізичної діяльності (А.Г. Ковальов). Для розуміння сутності природи психологічної готовності студентської молоді до професійної діяльності важливе значення мають дослідження професіографічного вивчення різних професій (І.Н.Шпільрейн та ін.), професійного самовизначення (Є.О.Клімов та ін.), професійної спрямованості (С.Р.Ковалів, М.А. Паламарчук, С.Ф.Ступніцька) та інших аспектів проблеми готовності до професійної діяльності. Існують різні підходи до тлумачення готовності до професійної діяльності особистості. Більшість авторів пояснюють її через сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, як особливий психічний стан М.І.Дьяченко, Л.А.Кандиловича, Н.Д.Левітова, А.А.Ухтомський, А.Ц. Пуні. Саме психологічна готовність виступає однією із важливих умов успішної реалізації в професійній

діяльності, що передбачає свідомий вибір професії відповідно до наявних здібностей та можливостей, усвідомлення людиною власних потреб, вимог суспільства, колективу, поставлених цілей прогнозування, прояву своїх інтелектуальних, емоційних та вольових процесів, співвідношення власних можливостей, рівня домагань і необхідних досягнень певного результату. Відповідно, наскільки особистість психологічно готова до професійного розвитку в обраній професії, визначатиметься її конкурентноспроможність та потенціал у досягненні успіху.

Недостатньо вивченим є вплив батьків і сімейного виховання на розвиток психологічної готовності до професійної самореалізації студента. Під впливом родини відбувається становлення вихідної системи ставлень суб'єкта до світу професій і до себе як майбутнього професіонала. Сім'я як соціальний інститут становить модель суспільних стосунків, є відображенням сучасного історичного стану людини, особливостей і можливостей її самореалізації в процесі розвитку суспільства (А.Адлер, Е.Берн, А.Рой, М.Сігельман, Л. А. Коростилева, Ж. П. Вірна, Н. Еліас та ін.).

Актуальність проблеми дослідження, її теоретична і практична значущість обумовили вибір теми дисертаційної роботи: *«Сімейна ідентифікація як чинник психологічної готовності до професійної самореалізації особистості студента»*.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота входить до науково - дослідної теми лабораторії психології навчання імені І.О.Синиці Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України: «Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі» (номер держреєстрації 0109U000558).

Тему дослідження затверджено Вченою радою Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (протокол №5 від 25.04.2013р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 25.05.2013р).

Об'єкт дослідження – психологічна готовність до професійної самореалізації.

Предмет дослідження – вплив сімейної ідентифікації на готовність студентської молоді до професійної самореалізації.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні психологічних особливостей сімейної ідентифікації як чинника психологічної готовності до професійної самореалізації особистості студента.

Гіпотезу дослідження склали такі припущення, що:

1. психологічна готовність до професійної самореалізації включає в себе психологічну готовність до професійної діяльності та наявність особистісних якостей, необхідних для самореалізації;

2. сімейна ідентифікація виступає одним із важливих чинників психологічної готовності до професійної самореалізації, яка залежить від сімейних цінностей, стосунків між членами сім'ї та стилів батьківського виховання.

З огляду на мету та гіпотезу поставлено такі **завдання дослідження**:

1. Охарактеризувати психологічну готовність до професійної самореалізації студентської молоді.
2. З'ясувати психологічні особливості осіб з високим рівнем готовності до професійної самореалізації.
3. Розкрити психологічні особливості сімейної ідентифікації студентської молоді.
4. Дослідити взаємозв'язок між психологічною готовністю до професійної самореалізації та сімейною ідентифікацією.
5. Виявити статеві відмінності в осіб з різним рівнем психологічної готовності до професійної самореалізації.
6. Проаналізувати роль сиблінгової позиції у психологічній готовності до професійної самореалізації.
7. Побудувати та емпірично обґрунтувати модель психологічної готовності студентської молоді до професійної самореалізації

Теоретико - методологічну основу дослідження складають: положення про сутність та соціально - психологічні особливості віку зрілої юності, студентської молоді (Б.Г.Ананьєв, І.А. Зимна, Н.В. Кузьміна, Л.Б. Шнейдер, В.А. Акунін та ін.); концептуальні положення функціонального (О.Г. Ковальов, Н.Д.Левітов, А.Ц.Пуні, А.С.Прангішвілі, Д.М.Узнадзе, О.О.Ухтомський та ін.) та особистісного (Н.В.Кузьміна, Ф.Н.Гоноболін, К.М.Дурай-Новікова, В.А.Крутецький, Б.А.Сосновський, В.О.Сластьонін та ін.) підходів до вивчення феномену готовності; розуміння самореалізації крізь призму ролі діяльності в розвитку особистості (О.Г.Асмолов, Л.С.Виготський, В.В.Давидов, О.М.Леонт'єв, В.В.Рубцов, Д.І.Фельдштейн); основні положення про роль батьківської сім'ї у професійному становленні: психодинамічний напрям (З.Фрейд), сценарна теорія (Е.Берн), теорія професійного розвитку (А.Рой, М.Сігельман), концепція генетичного зв'язку між поколіннями (О.Яффе-Янаї) та сімейної лояльності (А.Шутценбергер), теорія прихильності Д.Боулбі та М. Ейнсворта та ін), розуміння сиблінгової взаємодії, яка сприяє психічному розвитку й вихованню особистості (А.Адлер, З.Фройд, Р.Мей) та ін.; положення про сімейну ідентифікацію як процес формування цінностей, прагнень, що узгоджуються і поділяються членами сім'ї (Н.Аккерман, В.С.Торохтій); емоційне і когнітивне "Ми" сім'ї (Л.Б.Шнейдер), а також як «внутрішня картина сім'ї» (Є.Г.Ейдемільер, В.В.Юстицькіс).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження: *теоретичні методи*: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація концептуальних положень, а також метод моделювання; *емпіричні методи*: а) спостереження;

б) психодіагностичні (анкетування та тестування (опитувальники); в) методики: «Методика діагностики рівня готовності до професійно – педагогічного саморозвитку»; авторська анкета на

визначення рівня наявності сімейної ідентифікації; методика «Визначення рівня самоактуалізації особистості» («САМОАЛ», автор Е.Шостром, адаптація Н.Ф. Каліної); методика на визначення поведінки батьків і ставлення підлітків до них (ППР, автор Е. Шефір); методика «Шкала сімейного оточення» (автор R.H.Moos, адаптована С.Ю. Купріяновим); методика на визначення ціннісних орієнтацій у сфері сімейних відносин» (ЦОВС); опитувальник аспекти ідентичності (AIQ-IV, автори Cheek, Smith, & Tropp); анкета «Самодетермінація особистісного пізнання» (автор Л.В.Мар'яненко).

Для інтерпретації отриманих даних були застосовані *методи математико-статистичного опрацювання даних* (комп'ютерний пакет статистичного аналізу STATISTICA у версії 8.0): описова математична статистика, кореляційний, багатofакторний, порівняльний (аналіз за t-критерієм Стюдента та однофакторний аналіз (тест Шеффе), регресійний та кластерний аналіз, а також критерій α -Кронбаха з подальшою їх якісною інтерпретацією та змістовим узагальненням.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому, що в ньому:

- *виокремлено та емпірично перевірено* чинники, що впливають на психологічну готовність до професійної самореалізації (типи ідентифікаційної орієнтації, сімейні цінності, напрямки особистого зростання сім'ї, наявність сиблінга, батьківські позиції та сімейна ідентифікація) й визначені відповідні їм показники;

- *розкрито* взаємозв'язок психологічної готовності до професійної самореалізації та характеристик батьківської сім'ї;

- *встановлено* психологічні особливості осіб з високим рівнем готовності до професійної діяльності;

- *визначено* роль сиблінгової позиції у психологічній готовності до реалізації в професійній діяльності;

- *розроблено* психологічну модель готовності до професійної самореалізації студентської молоді;

- *охарактеризовано* такі детермінанти психологічної готовності до професійної самореалізації як тип ідентифікаційної орієнтації, сімейні цінності, батьківські позиції, напрямки особистісного зростання в сім'ї та наявність сиблінга.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані практичними психологами та соціальними працівниками у профорієнтаційній та виховній роботі із учнями старших класів. Також доцільно застосовувати матеріали у роботі сімейного психолога для вирішення проблем між батьками та їхніми дітьми.

Організація й емпірична база дослідження. Емпіричне дослідження проходило на базі Навчально-наукового інституту права, психології та економіки Львівського державного університету внутрішніх справ. Дослідженням було охоплено 356 студентів.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувалася використанням надійних та валідних діагностичних методик, адекватних меті та завданням дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, репрезентативністю вибірки та застосуванням методів математичної статистики із залученням новітніх програм обробки.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія здоров'я людини» (26-27 лютого 2009р., м. Луцьк), I Всеукраїнському конгресі із соціальної психології «Соціально-психологічна наука третього тисячоліття: досвід, виклики, перспективи» (18-20 жовтня 2010р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Успішність особистості: потенціал та обмеження» (18 березня 2010р., м. Київ), II Всеукраїнському психологічному конгресі, присвяченого 110 річниці до дня народження Г.С. Костюка (19-20 квітня 2010 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток науки психології та педагогіки у сучасних умовах» (28 - 29 жовтня 2011 р., м. Одеса), II Міжнародній науково-практичній конференції «Генеза буття особистості» (19-20 грудня 2011 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Наука і духовність у системі сучасного управління» (19 квітня 2012 р., м. Львів), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні аспекти національної безпеки» (26-27 жовтня 2012 р., м. Львів), Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку» (10-12 жовтня 2012 р, м. Запоріжжя), Всеукраїнській науковій конференції «Треті Сіверянські соціально-психологічні читання» (21 листопада 2012 року, м. Чернігів), 6-й звітній науковій конференції науково – педагогічних працівників факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ (22 листопада 2012р., м. Львів), на міжкафедральному круглому столі факультету психології Навчально-наукового інституту права, психології та економіки ЛьвДУВС «Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства» (22 березня 2013р., м. Львів), 2-й Симпозіумі соціальних і гуманітарних наук аспірантів "Освіта, культура і суспільство - Актуальні проблеми" Вроцлавський університет (14-17 жовтня 2013 року, м. Вроцлав, Польща), міжнародній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави» (22 листопада 2013 року, м. Львів).

Результати дослідження **впроваджено** у процес фахової підготовки студентів факультету психології Навчально – наукового інституту права, психології та економіки Львівського державного університету внутрішніх справ спеціальностей „Психологія”, „Практична психологія” (акт про впровадження № 5 від 21.01.2014), Центр сім'ї, молоді та спорту Львівської області (довідка про впровадження № 2607/2580 від 13.12.2013), Благодійний фонд «Відкрите серце» для осіб із загальними розладами розвитку (акт про впровадження № 1 від 10.01.2014), Центр управління персоналу (акт про впровадження від 20.09. 2013).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у 19 публікаціях автора, із них: 8- у фахових виданнях із психології, включених до переліку, затвердженого Міністерством освіти і науки України, 1 – іноземне видання, 10 – у тезах наукових та науково – практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, що нараховує 172 джерела, з них - 28 іноземною мовою, 14 додатків на 157 сторінках. Робота містить 70 таблиць на 30 сторінках, 16 рисунків на 10 сторінках. Повний обсяг роботи становить 337 сторінок тексту, з яких – 153 сторінки основного обсягу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мета, гіпотези, завдання, методи дослідження. Представлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість результатів, подано дані про апробацію та впровадження цих результатів, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** *“Теоретико – методологічні основи дослідження сімейної ідентифікації як чинника психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді ”* здійснено теоретичний аналіз основних концепцій і підходів у визначенні психологічної готовності до професійної самореалізації та впливу сімейної ідентифікації на її розвиток у період навчання у ВНЗ.

Студентський вік припадає на такий етап життєвого циклу, коли особистість приймає ряд важливих рішень, що стосується вибору професії і створення сім'ї, загального стилю життя, конкретних завдань на майбутнє, корекції ціннісних орієнтацій у відповідності із новим статусом й життєвими планами. На цьому етапі людина активно починає реалізувати свій особистісний потенціал у професійній сфері. Важливим при цьому залишається психологічна готовність як відносно стійка і специфічна для конкретного виду діяльності система психологічних властивостей особистості, що зумовлює досягнення адекватного вимогам діяльності результату і є умовою для саморозвитку й самореалізації особи засобами професійної діяльності. За результатами теоретичного аналізу окреслено два основні підходи до вивчення феномену готовності: функціональний та особистісний. В рамках функціонального підходу (Н.Д. Левітов, А.Ц.Пуні, А.С.Прангішвілі, Д.М. Узнадзе, О.О.Ухтомський та ін.) готовність пов'язують із психічними функціями, які забезпечують успішність виконання поставлених професійних завдань. В контексті особистісного підходу (Н.В.Кузьміна, К.М.Дурай-Новікова, В.А.Крутецький, Б.А.Сосновський, В.О.Сластьонін та ін.) предметом дослідження виступає готовність як якість, властивість, стійка характеристика особистості, що охоплює професійні, проєктивні, конструктивні, комунікативні вміння, загальні і спеціальні здібності, професійну спрямованість, здатність до самооцінювання результатів праці, потребу в саморозвитку. Водночас існують дослідження, де готовність розглядається через сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, як психічний стан. Обидва види готовності, як зазначають М.І. Дьяченко і Л.А.Кандибович, знаходяться у єдності й взаємодії в процесі виконання діяльності.

Проблема самореалізації досліджувалась багатьма вченими (А.Адлер, К.Роджерс, А. Маслоу, Е.Фромм, К.О.Альбуханова-Славська, Л.І.Анциферова, Г.С.Батіщев, О.Ф.Бондаренко, Є.І.Головаха, Л.Коган, Г.С.Костюк, О.О.Кроник, О.М.Леонт'єв, В.І.Муляр, В.Г.Панок, С.Л.Рубінштейн, Л.В.Сохань, Т.М.Титаренко та ін.). Поняття «самореалізація» часто ототожнюють з поняттям «самоактуалізація» як реалізація творчого потенціалу особистості. Самореалізація виступає необхідним атрибутом розвитку дорослої людини (Л.А.Коростилева), що передбачає розвиток «Я» за допомогою власних зусиль, співтворчості, співвідповідності з іншими людьми, близькими і далекими оточуючими, соціумом і світом в цілому. Вона розуміється як збалансований і гармонійний розвиток різноманітних аспектів особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття генетичних, індивідуальних й особистісних потенціалів. Необхідними передумовами самореалізації виступає внутрішня активність особистості, усвідомлення нею своїх життєвих цілей та деякі внутрішньоособистісні чинники. Що стосується професійної самореалізації, то вона передбачає безпосередньо професійну діяльність фахівця, свідоме прагнення особи виявити свої внутрішні характеристики (властивості, здібності, якості) так, щоб зовнішня її форма (професійні знання, уміння та навички) відповідала професійним нормативам, а результати професійної діяльності набули суспільного (професійного) визнання. Становлення особистості, що самореалізується, відбувається через залучення її до спеціально організованих видів діяльності. Такими спеціальними видами діяльності в період навчання у ВНЗ можуть виступати ознайомлювальна та виробнича практики, де студенти мають можливість на практиці реалізувати теоретичні знання, і таким чином, відчути свою часткову реалізованість в обраній сфері. Розуміння студентами своїх здібностей у досягненні мети відбувається за умови чіткого розуміння, бачення власних професійних здібностей, вмінь, навичок. Саме тоді у молоді формується прагнення реалізувати весь свій потенціал у професійній діяльності. На етапі навчання у ВНЗ психологічна готовність до професійної самореалізації розглядається як системне явище, що проявляється в ситуативній чи довготривалій, стійкій готовності, та є діалектичною єдністю психічних станів і властивостей особистості. Готовність являє собою систему особистісної та функціональної, а також змістовної сторін (Горностаї П.П.). Варто зазначити й те, що важливу роль у цьому процесі відіграють особистісні детермінанти. Проте, не менш важливим залишається вплив соціального оточення, зокрема батьківської сім'ї (теорія З.Фрейда, Е. Берна, Е.Фромма, К.Роджерса, Л.Сонді, Ф.Дальто, Д.Боулбі, Д. Віткіна, І.Кона, А.Рой, М.Сігельмана та ін.). Саме від батьків залежить розвиток творчих нахилів й здібностей дитини, що в майбутньому сприятиме, зокрема, психологічній готовності до діяльності і самореалізації загалом.

У контексті дослідження ролі батьківської сім'ї у розвитку психологічної готовності до професійної самореалізації досліджено сімейну ідентифікацію, яка виступає основним процесом формування ціннісно-сміслової сфери членів сім'ї, їх ставлення до навколишнього світу, людей та

один одного. З цією метою теоретично проаналізовано роль сімейних цінностей, стосунків між членами сім'ї, батьківсько-дитячих відносин тощо. Питання сімейної ідентифікації цікавлять науковців тривалий час, адже від їх розв'язання залежить розуміння процесів, що забезпечують первинну соціалізацію дитини. Тому, у загальному контексті сімейна ідентифікація розглядається як частина соціальної ідентифікації (У. Джемс, Ч.Кулі та ін.). Водночас цілеспрямовано вивчали проблему ідентифікації з сім'єю (А.А.Кронік, Н.Ф.Федотова), ідентифікацію в сімейному просторі (А.М. Єлізаров). Сімейна ідентифікація проаналізована вченими з точки зору процесу формування цінностей, прагнень, які узгоджуються і поділяються членами сім'ї (Н.Акерман, В.С.Торохтій), емоційне і когнітивне "Ми" сім'ї (Л.Б. Шнейдер), а також як «внутрішньої картини сім'ї» (Є.Г. Ейдемільер, В.В.Юстицькіс), картина життя (А.А.Кронік), лояльності сім'ї (А.Шутценбергер, І.Бузормені-Надь). Як показав проведений аналіз, попри велику кількість наукових пошуків у царині сімейних відносин, дотепер немає чітко визначеного підходу до розуміння такого психологічного конструкту як «сімейна ідентифікація». Розглянуті підходи до визначення сутнісних характеристик сімейної ідентифікації дають нам можливість визначити її як процес формування цінностей, прагнень, ідеалів, які узгоджуються, поділяються між членами сім'ї, що супроводжується формуванням її емоційного «МИ». Сімейна ідентифікація створює умови для реалізації потенціалу кожного її члена, зокрема, сприяє психологічній готовності до самореалізації в професійній сфері, а також є прикладом для створення власної сім'ї. Враховуючи все вищесказане, нами запропонована теоретична модель психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді, яка наведена у дисертації.

У другому розділі "*Методичні засади дослідження сімейної ідентифікації в осіб з різним рівнем готовності до професійної самореалізації*" визначено основні напрямки і методичну процедуру емпіричного дослідження, зокрема, розроблено детально процедуру його проведення; здійснено опис етапів, які передбачають реалізацію основних завдань; обґрунтовано вибір методичного інструментарію; проведено адаптацію основних методик емпіричного дослідження; підібрано адекватні методи математичної обробки даних та проаналізовано вибір груп досліджуваних. Для дослідження особливостей сімейної ідентифікації в осіб з різною психологічною готовністю до професійної самореалізації розроблено програму, яка включає два етапи – підготовчий та основний. Дана програма реалізовувалась протягом 2008-2012 років. *Підготовчий етап* програми присвячений підбору психологічних методик дослідження. Для цього ми провели теоретичну та практичну підготовку реалізації дослідження. Теоретична підготовка полягала в перекладі методичного інструментарію та укладанні, на основі літературних даних, переліку психологічних особливостей, які описують сімейну ідентифікацію. Практична підготовка передбачала проведення дослідження з метою перевірки методик на їх надійність у використанні на українській вибірці. З цією метою досліджено 125 осіб, віком 18-23 років, з незакінченою

вищою освітою. З них 75 дівчат та 50 хлопців. Процедура адаптації методик включає лінгвістичну валідність (залучено трьох експертів, які брали участь у перекладі та оцінюванні остаточної версії методик; здійснено процедуру зворотного перекладу тексту); перевірку методик на наявність зв'язків між шкалами методики (дослідження показали, що методики мають високі показники внутрішніх кореляцій між питаннями і шкалами методик; сила кореляційних зв'язків між шкалами методик підтверджує її високу валідність); перевірку на факторну валідність (відповідність факторній структурі оригіналу методики. На основі точкової діаграми і власних значень виокремлено вісім основних латентних факторів, що пояснюють 52,6% сукупної дисперсії даних); перевірку на внутрішню надійність методом Альфа-Кронбаха (в процесі дослідження адаптації коефіцієнт Альфа для методик: «Діагностика рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку» коливається від $\alpha=0,93$ до $\alpha=0,96$; анкети на визначення сімейної ідентифікації (автор Угрин О.Г.) $\alpha=0,94$; «Шкала сімейного оточення» знаходиться в проміжку між $\alpha=0,91$ та $\alpha=0,96$; опитувальник «Поведінки батьків і ставлення підлітків до них» адаптовано, в першу чергу, до відповідної вікової категорії, зокрема студентської молоді, де коефіцієнт Альфа коливається від $\alpha=0,77$ до $\alpha=0,91$; «Ціннісні орієнтації у сфері сімейних відносин» знаходиться в проміжку між $\alpha=0,54$ та $\alpha=0,90$; англійська методика «Аспекти ідентичності» (AIQ - IV) коливається від $\alpha=0,85$ до $\alpha=0,93$). Відтак, дослідження надійності основних методик показали, що методики і всі їх шкали мають високу надійність і тому можуть використовуватися для дослідження української студентської молоді.

Основний етап дослідження передбачав виокремлення групи досліджуваних за рівнем готовності до професійної самореалізації; аналіз групи досліджуваних з різним рівнем психологічної готовності до професійної самореалізації; опис взаємозв'язків між готовністю до професійної діяльності майбутніх професіоналів та особливостей батьківської сім'ї; дослідження сімейної ідентифікації досліджуваних осіб; виявлення статевих відмінностей щодо готовності до самореалізації в професійній сфері й вплив батьківської сім'ї на неї; опис сиблінгової позиції в осіб з різним рівнем готовності до професійної самореалізації; емпіричне обґрунтування теоретичної моделі готовності до професійної самореалізації студентської молоді. Для виконання цих завдань, передбачених на основному етапі емпіричного дослідження, використано такий *методичний інструментарій*: авторську анкету на визначення рівня наявності сімейної ідентифікації; методику «Визначення рівня самоактуалізації особистості» («САМОАЛ») (автор Е.Шостром, адаптація Н.Ф.Каліної); методику на визначення поведінки батьків і ставлення підлітків до них (ПІР, автор Е. Шефір); методику «Шкала сімейного оточення» (автор R.H.Moos, адаптована С.Ю. Купріяновим); методику на визначення ціннісних орієнтацій у сфері сімейних відносин» (ЦОВС); опитувальник аспекти ідентичності (AIQ-IV, автори Cheek, Smith, & Tropp); анкета

«Самодетермінація особистісного пізнання» (автор Л.В. Мар'яненко); методику на визначення рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку. Окрім цього отримано також дані про вік, стать, освіту, сімейний стан, а також про наявність сиблінгів. Групою осіб, відібраною для проведення основного етапу емпіричного дослідження, є студенти 3 – 4 курсів юридичного факультету та факультету психології Навчально-наукового інституту права, психології та економіки Львівського державного університету внутрішніх справ. Загалом на основному етапі дослідження взяло участь 356 осіб віком від 18 до 25 років. До цієї групи увійшли особи, які були обрані за різними соціально-демографічними та соціально-культурними параметрами. На підготовчому та основному етапах дослідження використані різноманітні *методи математико-статистичного опрацювання емпіричних даних* за допомогою комп'ютерної програми STATISTICA (версія 8.0). Основну увагу ми звернули на методи описової статистики, багатофакторного аналізу, порівняльного (t-критерій Стьюдента та однофакторний дисперсійний аналіз), кореляційного (лінійна кореляція за Пірсоном), факторного, регресійного та кластерного аналізу, а також на критерій α -Кронбаха. Програма якнайповніше охоплює всі питання, присвячені дослідженню сімейної ідентифікації осіб, з різним рівнем готовності до професійної самореалізації. Математико-статистичний аналіз забезпечує достовірність інтерпретації отриманих даних.

У третьому розділі “ *Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на готовність до професійної самореалізації студентської молоді* ” описано психологічні особливості студентської молоді з різним рівнем готовності до самореалізації; проаналізовано взаємозв'язки характеристик батьківської сім'ї та психологічної готовності до професійної самореалізації; встановлені особливості прояву сімейної ідентифікації у студентської молоді на етапі навчання у ВНЗ; виявлені статеві відмінності та відмінності сиблінгової позиції у студентів з різним рівнем готовності до самореалізації в професійній сфері. Емпірично обґрунтовано теоретичну модель психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді.

Результати регресійного аналізу ($R^2=0,45621459$ $F(46,307)=5,5992$ $p<0,0000$) вказують на ті показники, які пояснюють «готовність до професійної самореалізації» особистості студента. Виявлено, що на психологічну готовність до професійної самореалізації позитивно впливає глибина сімейних зв'язків. Проте, якщо строгість та вимогливість матері носить позитивний вплив, то її непослідовність у вихованні та строгість батька – негативно впливатиме на психологічну готовність. Порівняльний аналіз вказує на відмінності осіб з різним рівнем психологічної готовності до професійної самореалізації. Перевірка статистичних відмінностей між групами з високим, середнім та низьким рівнем психологічної готовності до професійної самореалізації здійснювалась за допомогою однофакторного дисперсійного аналізу Г.Шеффе при $p<0,05$. Аналіз отриманих результатів дав змогу зробити висновок, що особи з високим рівнем

готовності до професійної самореалізації демонструють прагнення до самоактуалізації, орієнтацію в часі, цінність самоактуалізації, віру в щирі міжособистісні стосунки, потребу в пізнанні, креативність, саморозуміння та контактність. Спостерігаються й вищі показники компонентів готовності (мотиваційний, когнітивний, морально-вольовий, організаційний, комунікативний). Що ж стосується впливу сім'ї, то особи, що мають високий рівень готовності відзначають важливість сімейних цінностей (свобода в сім'ї, цінність шлюбу), позитивного інтересу й вимогливості матері, а також орієнтацію на інтелектуальний та культурний розвиток кожного із членів батьківської сім'ї. Крім цього, вони, передусім, орієнтовані на власні інтереси, бажання й прагнення. Проте, враховують й дотримуються соціальних норм, правил поведінки, прагнуть відповідати груповим очікуванням.

Батьківська сім'я загалом та ідентифікація з нею зокрема, сприяє в майбутньому у студентів бажання до незалежності, задоволеності власних бажань й прагнень та орієнтацію на взаємини, стосунки з оточуючими людьми. Для більшості осіб студентського віку батьки залишаються важливим еталоном для наслідування й ідентифікації, про що свідчить рівень прояву сімейної ідентифікації (53,1%) з тенденцією до високого. Результати регресійного аналізу ($R^2 = 0,477$ $F=4,127$ $p<0,0000$) вказують на показники, які пояснюють «сімейну ідентифікацію» особистості студентського віку. Так, студенти, що ідентифіковані зі своєю батьківською сім'єю, виховані здебільшого в сім'ях, де панує орієнтація на досягнення, цінність та підтримка сімейних зв'язків. При цьому студенти відзначають послідовність батьківських вимог в процесі виховання. Саме ця позиція батьків у вихованні, в більшій мірі, формує у дітей прагнення до незалежності та самостійності як власних суджень, так і життя загалом. Також з'ясовані психологічні особливості осіб з низьким та високим рівнем прояву сімейної ідентифікації. Для з'ясування відмінностей осіб з високим та низьким рівнем прояву сімейної ідентифікації проведений порівняльний аналіз за t-критерієм Стюдента. Отримані результати свідчать про наступні відмінності. Особи, що показали високий рівень сімейної ідентифікації описують свою батьківську сім'ю як таку, що враховує всі аспекти особистого зростання кожного із її членів, зокрема незалежність, орієнтацію на досягнення, інтелектуально-культурну орієнтацію, орієнтацію на активний відпочинок, морально-етичні аспекти. Для такої сім'ї характерним є організованість й контроль, згуртованість та прояв експресивності, що свідчить про велику матеріальну та емоційну підтримку молодих осіб зі сторони батьків. На становлення високого рівня сімейної згуртованості на ранніх етапах життя сім'ї важливу роль відіграє матір, а на етапі сепарації молодої особи – батько. Саме він відіграє ключову позицію в поведінковій та емоційній емансипації особи незалежно від її статі. Що стосується позицій, які використовували батьки у вихованні осіб з високим рівнем ідентифікації з батьками, то основними називають позитивний інтерес та вимогливість батька, автономність батька й матері. Крім цього, ці студенти зорієнтовані в майбутньому на себе (персональна

ідентифікаційна орієнтація) й на відносини з оточуючими (реляційна ідентифікаційна орієнтація). На противагу студентам, які проявляють високий рівень сімейної ідентифікації, студенти з низьким рівнем прагнуть досягнень в майбутній роботі й володіють реалістичними очікуваннями, які спираються на їхні можливості.

Для встановлення взаємозв'язків між психологічною готовністю до професійної самореалізації та параметрами батьківської сім'ї проведено кореляційний аналіз (лінійна кореляція Пірсона). Кореляційний аналіз вказує на прямолінійні взаємозв'язки між психологічною готовністю до професійної самореалізації та сімейними цінностями й стосунками між членами сім'ї. Відтак, більшою мірою, сприяють формуванню компонентів психологічної готовності до професійної самореалізації ті сім'ї, де панує свобода, широта зовнішніх контактів сім'ї, гнучке виховання, глибина сімейних зв'язків, дотримання інтересів як сім'ї, так і суспільства. На розвиток особистісних якостей, що сприяють самореалізації (прагнення до самоактуалізації, її цінність, орієнтація в часі «тут і тепер», погляд на природу людини, потреба в пізнанні, креативність як творче ставлення до життя, спонтанність та саморозуміння особистості) впливають як стосунки між членами сім'ї (згуртованість, експресивність, незалежність, орієнтація на інтелектуальний й культурний розвиток, активний відпочинок, дотримання морально-етичних норм суспільства), так і позиції батьківського виховання. Мають місце дві батьківські позиції: з одного боку позитивний інтерес, з іншого - вимогливість й строгість, які суттєво впливають на розвиток цих компонентів готовності. За результатами кроскореляції можна зробити висновок, що чим більше особи ідентифікуються з батьківською сім'єю, тим вищі спостерігаються у них показники особистісного зросту, зокрема: незалежність ($r=0,284$ при $p<0,01$), орієнтація на досягнення ($r=0,298$ при $p<0,01$).

Емпірично виявлено статеві відмінності та відмінності сиблінгової позиції у групах осіб з різним рівнем психологічної готовності до професійної самореалізації. Слід зазначити, що ми спостерігали вищий рівень готовності до професійної самореалізації у жінок, у порівнянні з чоловіками. Високий рівень виявлено у 35,8% жінок, і лише 23,3% у чоловіків. Середній рівень у жінок охоплює 27,6%, а у чоловіків – 32,3%. Низький рівень готовності до професійної самореалізації у жінок становить 36,6% та 44,4% у чоловіків. Виявлено відмінності між чоловіками і жінками у чинниках високого рівня готовності до професійної самореалізації. Що стосується батьківських позицій, то у жінок відзначається зв'язок високого рівня готовності до професійної самореалізації та позитивного схвалення й підтримки батька, а у чоловіків – гнучке виховання матері: з одного боку схвалення та підтримка, з іншого - вимогливість та контроль. Для жінок не сприятливим на становлення психологічної готовності до професійної самореалізації є строгість та контроль з боку матері, а для чоловіків – не вимогливість батька. В ціннісній сфері для жінок чинниками високого рівня готовності до професійної самореалізації виступають прагнення до самореалізації, персональна ідентифікаційна орієнтація (особистісні досягнення,

задоволення власних бажань). Для чоловіків з високим рівнем готовності до професійної самореалізації в ціннісній сфері характерним є пізнавальні та креативні настановлення, орієнтація в часі «тут і тепер», колективна ідентифікаційна орієнтація. Але разом з цим негативно на готовність до професійної самореалізації впливатиме орієнтація на відпочинок.

На основі проаналізованих сімейних факторів виокремлено три кластери. Так, перший кластер охоплює показники сімейних цінностей, низькі показники яких свідчать про нівелювання сімейними цінностями. Другий кластер описує середній рівень прояву всіх сімейних факторів. Третій кластер охоплює батьківські позиції виховання. Якщо ж говорити про розподіл студентів за трьома кластерами, нівелюючи рівні готовності до професійної самореалізації, то в перший кластер входять одинаки, другий та третій кластери входять більшість студентів, що мають братів чи сестер. Це свідчить про те, що для сиблінгів сімейні відносини, цінності й традиції відіграють значно більшу роль у житті, а ніж для одинаків. В результаті проведеного емпіричного дослідження встановлено вплив сиблінгової позиції на рівень готовності до професійної самореалізації. Найбільш високий рівень готовності до професійної самореалізації спостерігається у жінок сиблінгів 36,2% (особливо для тих, що мають братів), а найнижчий - у чоловіків, що мають сестер 20,9%. Цікаво, що у жінок одинаків високий рівень готовності значно нижчий, ніж у жінок сиблінгів. Якщо порівнювати чоловіків одинаків та чоловіків сиблінгів відмінності незначні. Існують певні відмінності у одинаків та сиблінгів. Так, для одинаків чинником високого рівня готовності до професійної самореалізації виступає цінність зовнішніх зв'язків сім'ї ($M=2,0857$). Сиблінги з високим рівнем готовності до професійної самореалізації, які мають братів володіють кращою орієнтацією в часі «тут і тепер» ($M=10,538$), прагнуть займатися професійною діяльністю ($M=67,308$), мають потребу в пізнанні та саморозвитку ($M=44,000$). Студенти, що мають сестер відзначають позитивний інтерес батька ($M=13,194$) як основну із виховних позицій, що проявляється в довірі, турботі. Відтак, наявність сиблінга відіграє одну із важливих ролей у професійному становленні майбутнього професіонала.

На основі аналізу літературних та отриманих емпіричних даних запропонована модель психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді (див. рис.1).

Відповідно до цієї моделі можна виокремити два структурні взаємопов'язані блоки готовності до професійної самореалізації. Перший блок - **готовність до професійної діяльності** як відносно стійка і специфічна для конкретного виду діяльності система психологічних властивостей особистості (якостей і здібностей), що зумовлює досягнення, адекватної вимогам діяльності, результату і є умовою для саморозвитку й самореалізації особистості засобами професійної діяльності. До цього блоку відносять всі компоненти готовності до діяльності у професійній сфері (мотиваційний, когнітивний, морально-вольовий, організаційний, комунікативний). Другий блок - **особистісні якості, які сприяють самореалізації**: орієнтація в часі, яка описує наскільки особа живе в теперішньому часі, не відкладає своє

життя на «потім» й не акцентує увагу на минулому; *цінність самоактуалізації* описує осіб, що поділяють цінність самоактуалізації, до числа яких відносять істину, добро, красу, цілісність, відсутність роздвоєності, унікальність, досконалість, справедливість, порядок, простоту, легкість без зусиль, гра, самодостатність; *погляд на природу людини* характеризує віру в людей, могутність людських можливостей, що виступає основою для щирих й гармонійних міжособистісних відносин; *потребу в пізнанні* як здатність до безкорисного прагнення до нового, інтерес до об'єктів, цінності того, що є на даний момент; *креативність* характеризує осіб, що мають творче ставлення до життя; *саморозуміння* свідчить про чутливість, сенситивність людини до своїх бажань і потреб.

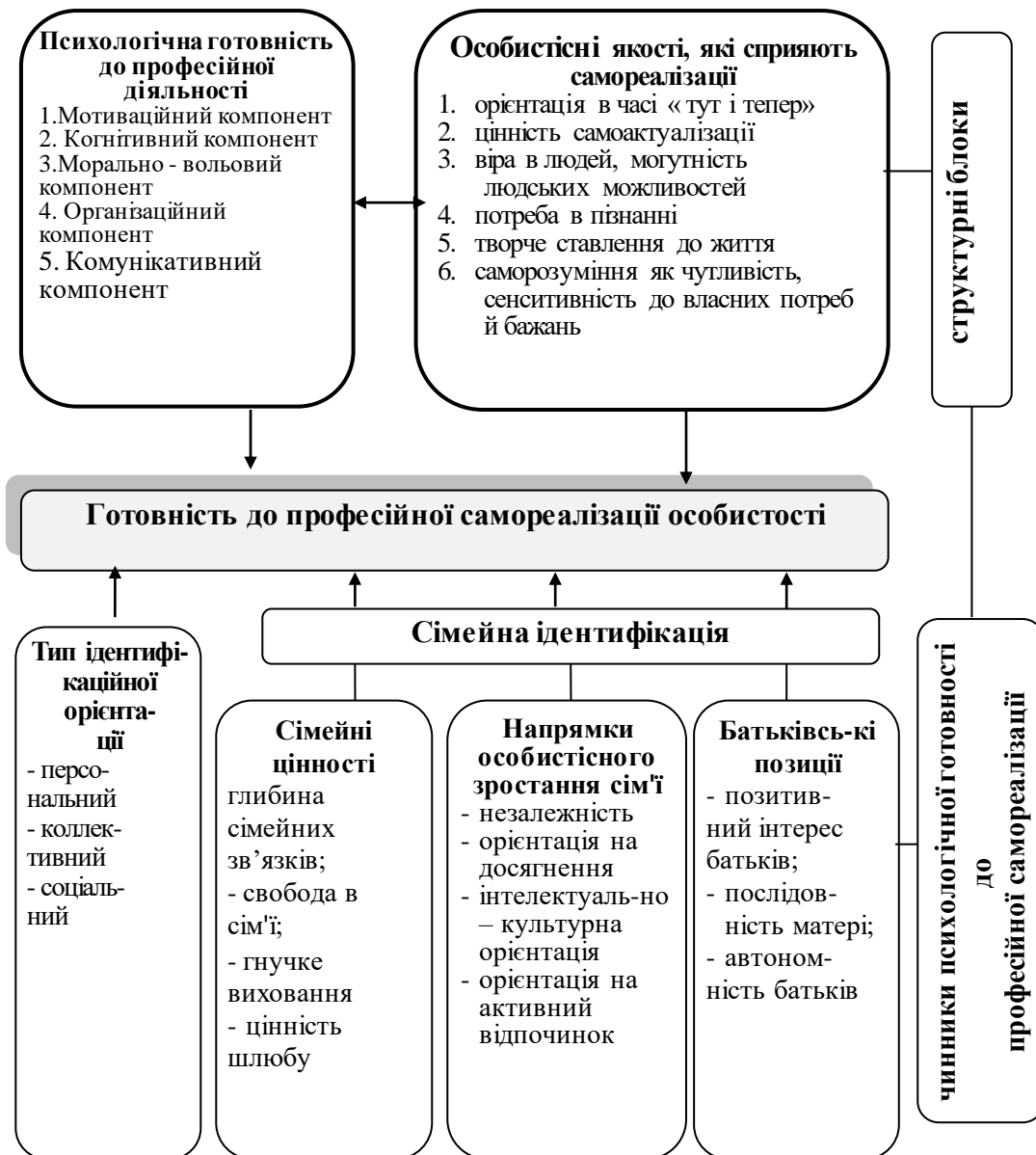

Рис. 1. Модель психологічної готовності студентів до професійної самореалізації

На психологічну готовність до професійної самореалізації впливають чотири групи чинників. Перша група визначає **типи ідентифікаційної орієнтації**, зокрема: 1) *персональна ідентифікаційна орієнтація* характеризується егоцентризмом, тобто сприйманням власного "Я" за єдиний центр, який має абсолютну і безумовну владу, підкоряє та організовує весь навколишній світ, надаючи йому цілісності та завершеності, неадекватне уявлення про свої відносини з іншими людьми; 2) *колективна ідентифікаційна орієнтація* характеризується вираженою орієнтацією на соціально-зовнішні впливи, прагненням відповідати груповим очікуванням і нормам, при не вираженій схильності проявляти свою індивідуальність й брати на себе відповідальність; 3) *соціальна ідентифікаційна орієнтація* описує осіб, орієнтованих на дотримання суспільних норм і правил поведінки, традицій й соціальних ритуалів за відсутності налаштованості на самовираження та відповідальну поведінку, ініціативність і творче спілкування. Друга група представлена **сімейними цінностями**, до якої входять глибина сімейних зв'язків, гнучкість у вихованні, свобода в сім'ї, цінність шлюбу. Третя група складається із **напрямків особистісного розвитку кожного члена сім'ї**, що декларують орієнтацію на досягнення, активність, незалежність членів сім'ї в соціальній, інтелектуальній, культурній та політичній сферах діяльності. Четверта група представлена **батьківськими позиціями**, зокрема *позитивним інтересом матері й батька* виховання, при якому часто схвалюється звернення по допомогу у випадках сварок або яких-небудь труднощів, з одного боку, і обмежується самостійність – з іншого; *автономністю матері й батька*, які не сприймають дитину як особистість зі своїми відчуттями, думками, уявленнями і спонуканими, вони являють собою «сліпу» силу і владу амбіцій, якій всі, незважаючи ні на що, зобов'язані підпорядковуватись); *послідовністю матері*, при якій дитина може передбачити реакцію матері на ситуацію, що склалася.

Сімейні цінності, стосунки між членами сім'ї та батьківські позиції у вихованні утворюють почуття "Ми", що відображає усвідомлення своєї приналежності до певної групи, яка активізує адаптаційні та потенційні можливості членів сім'ї. Ідентифікуючись з батьками, дитина засвоює систему базових потреб, цінностей, емоцій та реалізує їх у взаєминах з оточуючими. В свою чергу надалі це сприяє психологічній готовності до професійної самореалізації студента.

Таким чином, гіпотези дослідження про те, що психологічна готовність до професійної самореалізації включає в себе психологічну готовність до професійної діяльності та наявність особистісних якостей, необхідних для самореалізації та що сімейна ідентифікація виступає одним із важливих чинників психологічної готовності до професійної самореалізації, яка залежить від сімейних цінностей, стосунків між членами сім'ї та стилів батьківського виховання підтвердились.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження сімейної ідентифікації як чинника психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді.

Отримані результати дослідження свідчать про досягнення мети дослідження, вирішення дослідницьких завдань, що дало підстави дійти таких висновків:

1. На основі узагальнення теоретичної літератури психологічна готовність до професійної діяльності розглядається як відносно стійка і специфічна для конкретного виду діяльності система психологічних властивостей особистості (якостей і здібностей), що зумовлює досягнення, адекватного вимогам діяльності, результату і є умовою для саморозвитку й самореалізації особи засобами професійної діяльності. Важливу роль у психологічній готовності до професійної самореалізації майбутнього професіонала відіграє батьківська сім'я. Теоретично проаналізовано й роль сімейних цінностей, стосунків між членами сім'ї, батьківських позицій до дітей. Сімейна ідентифікація виступає детермінантою формування ціннісно-сислової сфери членів сім'ї, їх ставлення до навколишнього світу, людей та один одного.

2. З'ясовано, що особи з високим рівнем психологічної готовності до професійної самореалізації характеризуються потребою в пізнанні, вірою в людей, творчим ставленням до життя, сенситивністю до власних потреб, прагненням до самоактуалізації та орієнтацією «тут і тепер». Вони спрямовані на задоволення власних бажань, мрій, цілей, але водночас підтримують просоціальні цінності й норми, визначені даним суспільством. Їхні матері у своїй виховній практиці культивують довірливі стосунки із дітьми, водночас ретельно контролюють їх. Також важливим чинником виступає декларування таких сімейних цінностей як свобода самовираження, гнучкість у вихованні, розвиток не лише інтелектуальний, але й культурний, цінність шлюбу.

3. Показано, що студенти, які ідентифікують себе із батьківською сім'єю, виховані в сім'ях, де цінуються й підтримуються сімейні зв'язки, панує орієнтація на досягнення, має місце послідовність батьківських вимог в процесі виховання. Вони незалежні, мають позитивні взаємини з оточуючими людьми, прагнуть реалізовувати власні бажання й потреби. Студенти з високим рівнем сімейної ідентифікації виховані у сім'ї, де цінують стосунки між членами сім'ї (згуртованість та прояв експресивності), особистісне зростання кожного із її членів (незалежність, орієнтацію на досягнення, інтелектуально-культурну орієнтацію, орієнтацію на активний відпочинок, морально-етичні аспекти) та сімейну систему загалом (організованість й контроль). У становленні високого рівня сімейної згуртованості на ранніх етапах життя сім'ї важливу роль відіграє матір, а на етапі сепарації молодшої особи – батько. Високий рівень сімейної ідентифікації пов'язаний із такими батьківськими позиціями як позитивний інтерес та вимогливість батька, автономність батька й матері. Крім цього, ці студенти зорієнтовані в майбутньому на себе (персональна ідентифікаційна орієнтація) й на відносини з оточуючими (реляційна ідентифікаційна орієнтація).

4. Досліджено взаємозв'язки між психологічною готовністю до професійної самореалізації та сімейною ідентифікацією. Так, розвиток особистісних якостей, що сприяють самореалізації (прагнення до самоактуалізації, потреба в пізнанні, орієнтація в часі «тут і тепер», саморозуміння, творче ставлення до

життя та гнучкість у спілкуванні) залежить від стосунків між членами сім'ї (згуртованість, експресивність, незалежність, орієнтація на інтелектуальний й культурний розвиток, активний відпочинок, дотримання морально-етичних норм суспільства) та таких сімейних цінностей як успіх дітей, інтереси родини, інтереси суспільства. При цьому простежується гнучкість у вихованні: з одного боку, вимогливість й строгість, з іншого – позитивний інтерес та заохочення дитини.

5. Виявлено відмінності у рівні психологічної готовності до професійної самореалізації у чоловіків та жінок. На основі отриманих результатів простежується високий рівень готовності до професійної самореалізації серед жінок, а ніж у чоловіків. У жінок відзначається зв'язок високого рівня готовності до професійної самореалізації та позитивного схвалення й підтримки батька, а у чоловіків – гнучке виховання матері: з одного боку схвалення та підтримка, з іншого - вимогливість та контроль. Що стосується ціннісної сфери, то якщо для жінок чинниками високого рівня готовності до професійної самореалізації виступають прагнення до самореалізації, персональна ідентифікаційна орієнтація (особистісні досягнення, задоволення власних бажань), то для чоловіків - пізнавальні та креативні настановлення, орієнтація в часі «тут і тепер», колективна ідентифікаційна орієнтація.

6. Проаналізовано роль сиблінгової позиції у психологічній готовності до професійної самореалізації. Найбільш високий рівень готовності до професійної самореалізації спостерігається у жінок сиблінгів, а найнижчий - у чоловіків, що мають сестер. Якщо порівнювати чоловіків одинаків та чоловіків сиблінгів відмінності незначні. Сиблінги з високим рівнем готовності до професійної самореалізації, які мають братів володіють кращою орієнтацією в часі «тут і тепер», прагнуть займатися професійною діяльністю, мають потребу в пізнанні та саморозвитку. Студенти, що мають сестер відзначають позитивний інтерес батька, що проявляється в довірі, турботі.

7. На основі теоретичного й емпіричного дослідження запропоновано модель психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді. Згідно з нею психологічна готовність до професійної самореалізації складається з двох, взаємопов'язаних, структурних блоків: готовність до професійної діяльності та її компоненти (мотиваційний, когнітивний, морально – вольовий, організаційний, комунікативний) та особистісні якості, які сприяють самореалізації (прагнення до самоактуалізації, потреба в пізнанні, орієнтація в часі «тут і тепер», саморозуміння, творче ставлення до життя, віра в людей). Розвитку психологічної готовності до професійної самореалізації студента сприяють чотири групи чинників: типи ідентифікаційної орієнтації (персональний, колективний, соціальний); сімейні цінності (глибина сімейних зв'язків, свобода в сім'ї, цінність шлюбу), напрямки особистісного зростання членів сім'ї (незалежність, орієнтація на досягнення, інтелектуально – культурна орієнтація й орієнтація на активний відпочинок); батьківські позиції (позитивний інтерес батьків, послідовність матері, автономність батьків).

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді. **Перспектива** подальших наукових пошуків полягає у дослідженні

таких напрямів порушеної проблематики: створення комплексних програм для тренінгових занять та психологічних консультацій як учнів старших класів, так й батьків з метою формування психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності; лонгітюдне дослідження з використанням психогенеології та геносоціограми сім'ї; розроблення діагностичного інструментарію, адаптованого для кожного вікового періоду, для комплексного дослідження психологічної готовності до провідного виду діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті в наукових фахових виданнях, включених до переліку,
затвердженого МОН України*

1. Угрин О.Г. Адаптація методик дослідження батьківської сім'ї / О.Г. Угрин // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: зб. наук.пр. / за ред.: М.М. Цимбалюка. – Львів:ЛьвДУВС, 2013. – Вип.2.Сер.:Психологія – С. 78 – 87.
2. Угрин О.Г. Аналіз компонентів психологічної готовності курсантів ОВС до професійної самореалізації / О.Г. Угрин // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. пр. / за ред.: М.Й. Варія. – Львів: ЛьвДувс, 2012.-Вип.2(2). Сер.:Психологія – С.259 – 268.
3. Угрин О.Г. Сучасний стан сімейної ідентифікації студентської молоді / О.Г.Угрин // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка: зб.наук.пр/ за ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧПНУ, 2012. – Т.1., вип.103. Сер.: Психологічні науки – С.147 – 151.
4. Угрин О.Г.Особливості готовності студентської молоді до професійної діяльності / О.Г. Угрин // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб.наук.пр. Ін-ту соціальної та політичної психології НАПН України / за ред. М.М.Слюсаревського, В. Г. Кременя, С. Д. Максименка та ін. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 28 (31).-С. 145-152.
5. Угрин О.Г. Аналіз чинників формування ідентифікації з батьківською сім'єю / О.Г. Угрин // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. пр. / за ред.: М.Й. Варія. - Львів: ЛьвДувс, 2010.-Вип.1.Сер.: Психологія – С. 92-102.
6. Угрин О.Г. Успішність як фактор самореалізації особистості / О.Г. Угрин // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Сер. №12. Психологічні науки. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010.-№30 (54).-С.197-204.
7. Угрин О.Г. Психологічні особливості професійної ідентифікації в період ранньої дорослості / О.Г. Угрин // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб.наук.пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України/за ред. С.Д. Максименка. – К.,2009. – Т.ХІ,ч.2. – С.458-465.

8. Угрин О.Г. Сімейна ідентифікація як чинник психологічного здоров'я / О.Г.Угрин // Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. – Сер: Психологічні перспективи. - Луцьк, 2009.-Вип.14.- С.185-192.

Статті в іноземних фахових виданнях:

9. Uhryn O.H. Psychological readiness of students to work in a professional field / O.H.Uhryn // The Journal of Education Culture and Society. — 2013. — Vol. 1. — №2 .— P.97-107.

Тези доповідей та матеріали наукових конференцій

10. Угрин О.Г. Адаптація англomовного опитувальника «Аспекти ідентичності» (AIQ – IV) / О.Г. Угрин // Психолого – педагогічні умови розвитку освітнього простору держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.,(Львів, 12 листоп. 2013 р.). – Львів: Львівський державний університету внутрішніх справ, 2013. – С.564 – 567.

11. Угрин О.Г. Роль батьківської сім'ї у професійному становленні майбутніх професіоналів / О.Г. Угрин // Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства:матеріали міжкаф. круглостолу (Львів, 22 берез. 2013р.). – Львів: Ліга Прес, 2013. – С. 136 -138.

12. Угрин О.Г. Емпіричне дослідження психологічної готовності курсантів ОВС до реалізації в професійній сфері / О.Г. Угрин // матеріали 6-ї наук. конф. науково – педагогічних працівників факультету психології ЛьвДУВС (Львів, 22 листоп. 2012р.). - Львів: Ліга – Прес, 2013. – С.95- 97.

13. Угрин О.Г. Роль сиблінгової позиції у процесі готовності до професійної самореалізації / О.Г. Угрин // Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку: матеріали Міжнар. наук. - практи. конф. (Запоріжжя,10-12 жовт. 2012 р.). – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – С.80-81.

14. Угрин О.Г. Самореалізація особистості на етапі професійного становлення / О.Г.Угрин // Наука і духовність у системі сучасного управління: матеріали Міжнар. наук- практи. конф. (м. Львів, 19 квітн. 2012 р.). – Львів: « СПОЛОМ», 2012. – С. 261 – 262.

15. Угрин О.Г. Сутність та роль батьківської позиції у процесі професійної самореалізації студентів ВНЗ / О.Г. Угрин // Генеза буття особистості: матеріали II Міжнар. наук. - практи. конф.(Київ,19-20 грудн. 2011 р.). –К.: ДП «Інформаційно – аналітичне агентство», 2011. –Т II. – С. 349-354.

16. Угрин О.Г. Роль сімейних цінностей у процесі професійного становлення особистості студента / О.Г. Угрин // Розвиток науки психології та педагогіки у сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.- практи. конф. (м. Одеса, 28-29 жовтн.2011 р.). – Одеса ГО «Південна фундація педагогіки», 2011.- С. 39-40.

17. Угрин О.Г. Проблема самореалізації особистості в професійній сфері / О.Г.Угрин // матеріали II Всеукр. психолог. конгресу, присвяченого 110 річниці до дня народження Г.С. Костюка (Київ, 19-20 квітн. 2010 р.).-Т.І.-К.: ДП «Інформаційно – аналітичне агентство», 2010.-С.239.

18. Угрин О.Г. Психологічні аспекти вибору професії / О.Г. Угрин //Психологічні аспекти національної безпеки: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф.(Львів, 22-23 вересн. 2009 р.). – Львів:ЛьвДУВС,2009.-С.175-176.

19. Угрин О.Г. Дослідження сімейних цінностей подружжя: гендерний аспект / О.Г.Угрин // Форум молодих науковців Львова: матеріали доп., (Львів, 20 листоп.2009р.)/ [гол. ред. О.М.Лозинський, М.З. Бунік] – Львів: ТЗоВ «Ліга – Прес», 2009. – С. 85-87.

АНОТАЦІЇ

Угрин О.Г. Сімейна ідентифікація як чинник психологічної готовності до професійної самореалізації особистості студента. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, Київ, 2014.

Дисертація присвячена проблемі психологічної готовності студентської молоді до професійної самореалізації та ролі сімейної ідентифікації у її розвитку. Емпіричне вивчення дозволило дійти висновку про те, що особи з високим рівнем готовності до професійної самореалізації демонструють прагненнями до самоактуалізації, часова орієнтація «тут і тепер», цінність самоактуалізації, позитивна думка на природу людини, потребу в пізнанні, креативність, саморозуміння та контактність. Вони відзначають важливість сімейних цінностей та інтелектуально – культурної орієнтації в батьківській сім'ї. Кореляційний аналіз вказує на прямі взаємозв'язки між психологічною готовністю до професійної самореалізації та сімейними цінностями й стосунками між членами сім'ї. Простежуються дві батьківські позиції, зокрема, позитивний інтерес та автономність матері, що мають вплив на розвиток компонентів психологічної готовності. У результаті проведеного аналізу встановлено й те, що особи, які показали високий рівень сімейної ідентифікації характеризують свою батьківську сім'ю як таку, що враховує всі аспекти особистого зростання кожного із її членів, зокрема незалежність, орієнтацію на досягнення, інтелектуально – культурну орієнтацію, орієнтацію на активний відпочинок, морально - етичні аспекти. Виявлено вплив статі та сиблінгової позиції на рівень психологічної готовності до самореалізації у професійній сфері. Розроблено та емпірично обґрунтовано модель психологічної готовності до професійної самореалізації студентської молоді.

Ключові слова: психологічна готовність до професійної самореалізації, готовність до професійної діяльності, самореалізація, професійна самореалізація, сімейна ідентифікація, батьківська сім'я, рівні готовності до професійної самореалізації.

Угрин О.Г. Семейная идентификация как фактор психологической готовности к профессиональной самореализации личности студента. - Рукопись

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 - общая психология, история психологии. - Институт психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена проблеме психологической готовности студенческой молодежи к профессиональной самореализации и раскрывает роль семейной идентификации в ее развитии. Эмпирическое изучение данной проблемы позволило сделать вывод о том, что лица с высоким уровнем готовности к профессиональной самореализации демонстрируют стремление к самоактуализации, ориентацию во времени, ценность самоактуализации, взгляд на природу человека, потребность в познании, креативность, самопонимание и контактность. Они отмечают важность семейных ценностей и интеллектуально - культурной ориентации в родительской семье. Корреляционный анализ указывает на прямые взаимосвязи между психологической готовностью к профессиональной самореализации и семейными ценностями и отношениями между членами семьи. Прослеживаются две родительские позиции, в частности, положительный интерес и автономность матери, влияющие на развитие компонентов психологической готовности. В результате проведенного анализа установлено и то, что лица, которые показали высокий уровень семейной идентификации, характеризуют свою родительскую семью как такую, в которой учитываются все аспекты личностного роста каждого из ее членов, включая независимость, ориентацию на достижение, интеллектуально - культурную ориентацию, ориентацию на активный отдых, морально - этические аспекты. Выявлено половые различия и различия сиблинговой позиции у лиц с разным уровнем психологической готовности к самореализации в профессиональной сфере. Разработана и эмпирически обоснована психологическую модель психологической готовности к профессиональной самореализации студенческой молодежи.

Ключевые слова: психологическая готовность к профессиональной самореализации, психологическая готовность к профессиональной деятельности, самореализация, профессиональная самореализация, семейная идентификация, родительская семья, уровни готовности к профессиональной самореализации.

Uhryn O.H. Family identification as a factor of psychological readiness to the student's self-realization. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.01 - general psychology, history of psychology. - Institute of Psychology GS Kostyuka NAPS of Ukraine, Kyiv , 2014.

The Thesis deals with the issues of the student's psychological readiness to the professional self-realization and the role of family identification in its development. The empirical studies allowed arriving at the conclusion that persons with the high level of professional self-realization show the aspiration to self-actualization,

orientation in time, value of self-actualization, the view of human nature, need for cognition, creativeness, self-understanding and rapport. They outline the importance of family values and intellectually-cultural orientation in the family. Correlation analysis indicates the direct correlation between the psychological readiness to professional self-realization and family values and relations between the family members. Two parental positions are noticed, namely, positive interest and mother's independence influencing the development of psychological readiness components. As a result of analysis, it was discovered that the persons who showed the high level of family identification describe their family as the one that takes into account all aspects of personal development of each member, namely, independence, orientation towards success, intellectual and cultural orientation, orientation towards active leisure, moral and ethical aspects. The intersex distinctions were discovered as well as the sibling position differences between the persons with different level of psychological readiness to self-realization in professional sphere. The model of students' psychological readiness to professional self-realization was drawn and empirically grounded.

Key words: psychological readiness to professional self-realization, readiness to professional activity, self-realization, professional self-realization, family identification, family, levels of readiness to the professional self-realization.